

Autor: dr hab. Robert Poczobut, prof. UwB

Tytuł: Granice wyobraźni: co afantazja i hiperfantazja mówią o naturze wyobrażeń i pojęć

Abstrakt:

Celem referatu jest analiza znaczenia badań nad afantazją i hiperfantazją dla klasycznego rozróżnienia między wyobrażeniem a pojęciem. Rosnący korpus danych empirycznych wskazuje na zróżnicowania indywidualne zdolności tworzenia obrazów umysłowych. Przypadki afantazji (rozumianej jako brak świadomej wyobraźni wizualnej) pokazują, że jednostki mogą zachowywać pełną kompetencję pojęciową, zdolność rozumowania abstrakcyjnego, mimo braku lub deficytu reprezentacji obrazowych. Z kolei hiperfantazja ujawnia, że intensywność i żywość wyobrażeń mają ograniczony wpływ na strukturę i efektywność operacji pojęciowych.

Wyniki badań empirycznych dostarczają silnego wsparcia dla tezy o nieredukowalności pojęć do wyobrażeń oraz podważają klasyczne stanowiska empiryczne, reprezentowane m.in. przez Davida Hume'a, a także teorie utożsamiające myślenie z manipulacją obrazami. Kluczową rolę w argumentacji odgrywa zjawisko podwójnej dysocjacji, które wskazuje na funkcjonalną niezależność reprezentacji obrazowych i pojęciowych. Wyniki badań nad afantazją i hiperfantazją niesą marginalnymi ciekawostkami. Dostarczają kluczowych danych dla filozofii umysłu i kognitywistyki, ponieważ pozwalają empirycznie ugruntować rozróżnienie między wyobrażeniem a pojęciem oraz wspierają rozwój modeli umysłu uwzględniających wielość formatów reprezentacji poznawczych.

Biogram:

Dr hab. Robert Poczobut, prof. UwB – prodziekan ds. kognitywistyki na Wydziale Filozofii i Kognitywistyki UwB; kierownik Zakładu Epistemologii i Kognitywistyki. W latach 1993-1999 asystent, a następnie adiunkt w Zakładzie Logiki i Metodologii Nauk UMCS. Od roku 2000 pracuje na Uniwersytecie w Białymstoku. Stypendysta Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej (2003), laureat Nagrody im. Tadeusza Kotarbińskiego (2001). Członek zarządu Polskiego Towarzystwa Kognitywistycznego w kadencjach: 2014-2016, 2016-2018, 2018-2020. Opublikował cztery książki oraz kilkadziesiąt artykułów naukowych z filozofii logiki, filozofii umysłu i filozofii kognitywistyki. Za pracę *Między redukcją a emergencją. Spór o miejsce umysłu w świecie fizycznymi* (2009) uzyskał wyróżnienie Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej. Redaktor i współredaktor (z Marcinem Miłkowskim) licznych prac zbiorowych – m.in. *Analityczna metafizyka umysłu. Najnowsze kontrowersje* (2008), *Przewodnik po filozofii umysłu* (2012), a także dwóch kognitywistycznych numerów (pt. *Cognitive Systems* oraz *Interfiled Integration in Cognitive Science*) czasopisma „*Studies in Logic, Grammar and Rhetoric*” (2015, 2017). Zainteresowania badawcze: hybrydowe systemy poznawcze, umysł i artefakty, neurofilozofia, filozofia sztucznej inteligencji, filozofiakognitywistyki.

Autorka: Dr hab. Magdalena Szubielska, prof. UMK

Tytuł: „Ślepe uliczki w badaniach wyobraźni osób niewidomych”

Abstrakt:

Wokół wyobraźni osób niewidomych istnieje wiele mitów i nieporozumień, które można napotkać nie tylko w myśleniu potocznym, ale i w nauce. Wystąpienie stanowi rodzaj kompilacji badań własnych nad wyobraźnią osób niewidomych od urodzenia, prowadzonych od ponad 20 lat oraz

rozważań teoretycznych na ten temat. O ile nie porzucimy okulocentrycznej tendencyjności badając fenomen wyobraźni osób, które nigdy nie widziały, będziemy dochodzić do błędnych wniosków na temat tego, jak funkcjonuje ich wyobraźnia. Odejście od wzrokowych czy „jakby-wzrokowych” ram teoretycznych, na rzecz podejść takich jak koncepcja mentalnej ręki czy amodalność reprezentacji, nie jest jednak łatwe (bo psychologia poznawcza jest wciąż okulocentryczna) i wymaga opracowania nowych paradygmatów badawczych. Dla rozwiązania zagadki natury wyobraźni osób niewidomych od urodzenia korzystne wydaje się ponadto łączenie różnych sposobów pomiaru (behawioralnych, aktywności mózgu, wywiadów), a także stosowanie klasycznych zadań badających wyobraźnię (w wersji dostępnej dla osób niewidomych) w połączeniu z procedurami, które nie są standardowo używane w badaniach wyobraźni (np. rysunek wykonywany bez użycia wzroku).

Autor: dr Dariusz Zapala

Tytuł: „Wyobraźnia ruchowa poza zasięgiem obserwacji, czyli o ograniczeniach pomiaru i sposobach ich przewyciężenia”

Abstrakt:

Wyobraźnia ruchowa (motor imagery, MI), definiowana jako umysłowe symulowanie ruchu bez jego fizycznego wykonania, z samej swojej definicji nie jest dostępna bezpośredniej obserwacji, a jej przebieg może być mierzony jedynie pośrednio. Stanowi to ograniczenie metodologiczne, które rzutuje na zdolność do kontrolowania modalnościowego charakteru tworzonych reprezentacji mentalnych oraz interpretację ich neuronalnych korelatów. Istniejące metody pomiaru wyobraźni ruchowej można rozpiąć na kontinuum od metod jawnych, opierających się na subiektywnej introspekcji i instrukcjach wyobraźniowych, po metody utajone, angażujące procesy wyobraźniowe bez wiedzy osoby badanej. Każde z tych podejść obarczone jest zasadniczą słabością: brakiem kontroli nad tym, czy uczestnik rzeczywiście stosuje wskazaną modalność wyobraźniową, co stanowi niekontrolowane źródło wariacji, ograniczające wnioskowanie o neuronalnych korelatach specyficznych operacji mentalnych.

W odpowiedzi na te ograniczenia opracowano autorską procedurę eksperymentalną opartą na interfejsie haptycznym, generującym kontrolowany opór „wirtualnej sprężyny” podczas zaciskania dłoni. Konstrukcja zadania wymuszała zaangażowanie konkretnej modalności wyobraźniowej: poprawne rozwiązanie zadania polegającego na porównywaniu doznań kinestetycznych było możliwe jedynie przy aktywnym odtworzeniu w wyobraźni uprzednio zapamiętanego wrażenia proprioceptywnego, podczas gdy inne formy symulowania ruchu, w tym reprezentacje wzrokowo-ruchowe, prowadziły do odpowiedzi bliskich progowi losowości. Procedura umożliwiła ponadto precyzyjną synchronizację fazy wyobraźniowej z pomiarami elektroencefalograficznymi (EEG) i funkcjonalną spektroskopią bliskiej podczerwieni (fNIRS), a także jednoczesną kontrolę aktywności mięśniowej za pomocą elektromiografii (EMG), eliminując ryzyko zanieczyszczenia wyników quasi-ruchami.

Zaprezentowane zostaną wyniki czterech eksperymentów realizowanych z zastosowaniem opisanej procedury, dotyczących: wpływu krótkotrwałej deprivacji wzrokowej na wzorce aktywności mózgu podczas wyobraźni kinestetycznej i wzrokowo-ruchowej; różnic w oscylacjach mózgowych u osób prawo- i leworęcznych podczas wyobraźni ruchowej z trzech perspektyw modalnych; neuronalnych korelatów odtwarzania i transformacji doświadczeń ruchowych oraz strategii kompensacyjnych u osób z afantazją wzrokową. Uzyskane wyniki dostarczyły dowodów na to, że wyobraźnia ruchowa jest procesem dynamicznym, moderowanym zarówno przez stabilne cechy

indywidualne, jak i kontekst sensoryczny, co stanowi empiryczną podstawę do krytyki klasycznych modeli MI, takich jak Model Funkcjonalnej Równoważności (FEM).

Autor: prof. dr hab. Michał Wierzchoń

Tytuł: „Co badania świadomości sensorycznej mogą powiedzieć nam o wyobraźni?”

Abstrakt:

Wyobraźnia sensoryczna i świadome spostrzeganie zmysłowe są zwykle traktowane jako odrębne procesy: pierwszy opiera się na wewnętrznie generowanych reprezentacjach, drugi na przetwarzaniu informacji sensorycznych pochodzących ze świata zewnętrznego. Współczesne badania sugerują jednak, że granica między analizowanymi procesami może być mniej wyraźna, niż intuicyjnie zakładamy. W ramach wystąpienia poddam analizie podobieństwa i różnice doświadczeń percepcyjnych i wyobraźni sensorycznej. Wykażę, że pytania dotyczące treści doświadczenia percepcyjnego, jego subiektywnego pomiaru, czy też relacji między doświadczeniem a zachowaniem mają bezpośrednie analogie w badaniach nad wyobraźnią. Wykład będzie próbą pokazania, że badania nad świadomością percepcyjną dostarczają użytecznych ram teoretycznych i metodologicznych dla badań nad wyobraźnią.

Autorka: dr hab. Adrianna Grabizna, prof. WSKZ

Tytuł: „Wyobraźnia: granica dla AI czy kontinuum?”

Abstrakt:

Termin „sztuczna inteligencja” pojawia się po raz pierwszy we wniosku z 1955r. o sfinansowanie dwumiesięcznego, letniego projektu badawczego. Jego autorzy (McCarthy, Minsky, Rochester & Shannon) przyjęli, że mechanizmy działania ludzkiej inteligencji można poznać i opisać, a następnie zapisać w „języku” innych mechanizmów, tylko, że już nie organicznych, tylko właśnie sztucznych. Od tego czasu wiele osób zaczęło pracować i tworzyć w duchu przekonania, że sztuczna inteligencja może rzeczywiście być inteligentna, ponieważ my, ludzie, jesteśmy inteligentni, a jesteśmy wszak rodzajem maszyn, mechanizmów – choć złożonych. Tak jak sztuczne serca czy siatkówki oka: są rzędy wielkości prostsze od ludzkich serc czy siatkówek, a jednak spełniają swoją funkcję. Mózg czy inteligencja nie są wyjątkiem – bo, właściwie, dlaczego miałyby nim być?

W wystąpieniu pokażę, że właśnie takie założenie umożliwiło powstanie nauki nowożytnej, a kolejno także medycyny, w tym psychiatrii jako nauki (włączając *psyche* do świata poznawalnej przyrody), darwinowskiej teorii ewolucji drogą doboru naturalnego (tłumaczącą procesy rządzące światem przyrody z ludzkim umysłem włącznie), a następnie etologii i kognitywistyki (które włączają do badań także umysły – albo chociaż zdolności poznawcze – zwierząt innych niż ludzie). W tym świetle AI, tak jak nauki biologiczne, zakłada (choć *implicite*) gradualizm (rodzaju naturalizmu i przeciwieństwo saltacjonizmu) i stosuje się do niego konsekwentnie, bo dwukierunkowo: *from humans and non-human animals to machines and back again*.

Gradualizm nie był i nie jest przyjmowany bez oporów, ani w samych naukach biologicznych, ani w AI. Mówi się o „the Wall Hypothesis” i o granicy, której nie da się przekroczyć samym postępowaniem technologicznym, zwiększaniem danych i mocy obliczeniowej (gdy samo „bigger” już nie przekłada się na „better”). Kwestia wyobraźni w AI może być kolejnym wcieleniem tej kwestii. Czy AI ma wyobraźnię? Czy wyobraźnia to ostatni bastion ludzkiej wyjątkowości czy kolejny „cios dla człowieczego narcyzmu”?

Biogram:

Obszar jej zainteresowań badawczych obejmuje pogranicze filozofii, biologii oraz nauk i praktyk związanych ze zdrowiem psychicznym. Habilitację (habilitation à diriger des recherches, HDR) z filozofii biologii uzyskała w 2015 r. na Université Paris Nanterre we Francji na podstawie rozprawy napisanej i obronionej w języku francuskim, dotyczącej sporu o gatunek w biologii oraz kwestii klasyfikacji i pojęcia gatunku. Przewodniczącym komisji habilitacyjnej był prof. Jean Gayon, francuski filozof i historyk nauki, specjalista w dziedzinie filozofii biologii i teorii ewolucji, profesor na Université Paris-1 Panthéon-Sorbonne, Dyrektor Institut d'Histoire et de Philosophie des Sciences et des Techniques, placówki CNRS w Paryżu. Jej książka habilitacyjna nosi tytuł: *Les chiens ne sont pas des chats. Le grand mystère du problème de l'espèce* („Psy to nie koty. Tajemnica problemu gatunku”) i została wydana w 2017 r. w serii Biblioteka Filozofii i Nauki Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk. Grabizna ukończyła doktorat z filozofii z wyróżnieniem (summa cum laude) oraz uzyskała dyplom międzynarodowy Doktoratu Europejskiego w 2006 r. na Université Lyon 3 we Francji w dziedzinie epistemologii ewolucyjnej. Tytuł pracy doktorskiej brzmi: „*La théorie évolutive de la connaissance : La relation phylogénétique de la représentation à l'objet*” („Ewolucyjna teoria poznania: filogenetyczna relacja reprezentacji i przedmiotu”). Ukończyła studia magisterskie w trybie indywidualnego programu studiów w obszarze filozofii i biologii na Uniwersytecie Wrocławskim w 2002r. W latach 2010–2025 związana była z Uniwersytetem Zielonogórskim, gdzie w latach 2016–2025 pełniła funkcję profesorki uczelni w Instytucie Psychologii Wydziału Nauk Społecznych i kierowała Zakładem Psychologii Poznawczej. W latach 2007–2008 pracowała na Wydziale Bioinformatyki University of Windsor (Ontario, Kanada), a w latach 2008–2009 w Konrad Lorenz Institute for Evolution and Cognition Research w Austrii. Grabizna jest współautorką i współredaktorką książki *Główne problemy filozofii biologii*, wydanej w serii Biblioteka Filozofii i Nauki (2017, IFIS PAN). Obecnie przygotowuje książkę pod roboczym tytułem *Biologiczne i filozoficzne podstawy psychologii*.